

Sociolingvistiske perspektiver på retstolkning i Danmark

– udvalgte konklusioner fra forskningsprojektet INTERPRETING

INDHOLD

4	1. Sammenfatning		
6	2. Anbefalinger		
7	3. Indledning		
8	Hvorfor bruges der tolk til danske retsmøder?		
9	Uddannelse og certificering til tolk		
9	Hvad siger myndighedernes retningslinjer?		
10	Tolkesituationen i Danmark		
10	Om kvalitet i tolkningen i retsmøder og begrebet tolkekvalitet		
13	Hvad siger den sociolingvistiske forskning?		
13	Forventningen om den usynlige tolk og sproglig nøjagtighed som ideal		
13	Når der er en tolk, skal tolken anvendes		
14	Forskellige måder at tale sprog på		
14	Skabes der lighed for loven for dem, der ikke taler rettens sprog, men har fået tolk?		
16	4. INTERPRETING-projektet		
17	Forskergruppe		
17	Formål		
17	Data og primær databehandling		
17	Dataindsamling og indhentning af samtykke		
18	Sprog i optagelserne		
18	Øvrige data		
20	5. Eksempler		
21	Når tolken oversætter anklagerens udsagn		
24	Når tolken oversætter dommerens udsagn		
27	Når den sigtede selv tager ordet		
29	Når det er svært at forstå sigtede		
32	Resultater af spørgeskema udsendt til retstolke		
34	6. Referencer		

Sociolingvistiske perspektiver på retstolkning i Danmark

– udvalgte konklusioner fra forskningsprojektet INTERPRETING

Udgiver

INTERPRETING

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab

Emil Holms Kanal 2

2300 Kbh. S

Web: www.interpreting.ku.dk

ISBN

978-87-998480-2-7

Layout

StudioFrost

Illustrationer

pch.vector

Vi takker alle de mange mennesker, som har bidraget ved at give os lov til at bruge deres udsagn som data, eller som bare har brugt tid på at tale med os. Vi vil især takke den byret, som gav os adgang til at optage grundlovsforhør.

Vi takker også alle de mennesker, der har været involveret i projektet som studentermedhjælpere, videnskabelige assistenter, sprogkonsulenter, sparingspartnere og forskere: Paulina Bala, Line Højland, Solvej Helleshøj Sørensen, Bjorn Bisha, Narges Ghandchi, Jessica Hansen, Cathrine Brouwer, Payam Tadayoni, Aleksandra Culap Lillelund-Holst, Trine Ruhave Gaba og Ida Moth Kej.

Vi har nydt godt af diskussioner med mange udenlandske og indenlandske eksperter, men især Cecilia Wadensjö (Stockholms Universitet) og vores internationale Advisory Board: Philipp Sebastian Angermeyer (York University), Katrijn Maryns (Ghent University), Marco Jacquemet (University of San Francisco) og Salla Kurhila (University of Helsinki).

Vi takker byretsdommer Jens Stausbøll, landsretsdommer Jacob Waage og retspræsident Christian Lundblad for at være kritiske og venligt interesserede diskussionspartnere.

Danmarks Frie Forskningsfond (sagsnummer: 8091-00018B) skylder vi en særlig tak for at have bevilget os midler til at foretage de studier, der ligger til grund for denne rapport. Også tak til Københavns Universitet, især vores hjeminstitut Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, som har været et godt sted at udføre arbejdet.

Rapporten er forfattet af mange af deltagerne i INTERPRETING-projekt, men især Martha Sif Karrebæk, Marta Kirilova, Solvej Helleshøj Sørensen, Lara Iversen & Narges Ghandchi. Translatør Carina Graversen har gennemlæst den og peget på svagheder, fejl og vanskeligt forståelig tekst. Rasmus Hentze har læst korrektur. Det er vi taknemmelige for; alle eventuelle problemer, der stadig måtte være, er vi ansvarlige for.

1. SAMMENFATNING

I Danmark er retssproget dansk. For at kunne give alle en fair og lige behandling er retten nødt til at sørge for tolk, når myndighederne møder borgere, som ikke taler dansk på et tilstrækkeligt niveau. Tolkehåndbogen beskriver myndighedernes forventninger til tolke. Det er en tolk, som lever op til de tolketiske principper om neutralitet og habilitet, som leverer præcise og akkurate oversættelser, og som ikke er forstyrrende for de retslige processer og interaktioner. Denne rapport demonstrerer, at nogle af disse forventninger ikke er i overensstemmelse med praksis, og det kan være relevant at prioritere forståelse snarere end præcision, når man overvejer, hvad tolkens opgave er, og hvordan den udføres på bedste vis. Opgavens karakter og de andre deltagere i de sproglige udvekslinger har betydning for, hvad tolken foretager sig, eller hvilke muligheder tolken har.

Til forskel fra tidligere rapporter om retstolkning dokumenterer INTERPRETING-projektet, hvad der sker i tolkede retsmøder, mere specifikt grundlovsforhør. Projektets data – her især optagelser af tolkemedierede grundlovsforhør – kan dog ikke i sig selv anvendes til at udtale sig på et videnskabeligt grundlag om kvaliteten af retstolkning, om der er problemer med tolkningen, og hvor omfattende de måtte være. INTERPRETING-projektet orienterer sig mod at beskrive og analysere praksis, hvilket kun i ringe grad er blevet gjort i Danmark tidligere.

INTERPRETING-projektet viser, at tolken ofte bidrager med mere end blot ordrette oversættelser.

Den retslige kontekst kræver stor indsigt for at forstå, hvad de retlige aktører siger, især hvis de taler til hinanden snarere end til den sigtede. En af årsagerne til, at de retlige aktører nogle gange bliver meget indforståede, kan være, at de har stor erfaring med grundlovsforhør. Desuden er der i retsmøder en del aktiviteter, som er mere orienteret mod mødets forløb end mod indholdet i sagen. Vi kan se, at tolken ofte tydeliggør nogle af de indforståede betydningselementer. Det er ofte betydninger, som dommere og andre retlige aktører selv introducerer tidligere. Det hænder også, at tolken udfolder noget af den retslige terminologi, da den ofte ikke kan oversættes direkte. I det tilfælde kommer tolken med forklaringer og agerer kulturel formidler og mediator mellem forskellige former for sproglig indforståethed.

Ift. når tolken tolker det, sigtede siger, har vi vist to ting. For det første er det en ubeskrevet, men bestemt ikke ualmindelig udfordring for tolkens arbejde, at de sigtede ikke altid tier eller taler på de tidspunkter, retten forventer af dem. Det betyder, at tolken skal vælge, hvis bidrag der tolkes - den sigtedes eller de andre deltageres, hvis de taler samtidig. Tolken kan jo naturligvis ikke tolke for to på samme tid. Vi viser, at tolken (i de tilfælde, vi har dokumenteret) vælger at tisse på den sigtede og at tolke for de retlige aktører. Alt efter hvilken aktivitet der er tale om, kan tolken også vælge at oversætte, når der er blevet tid til det, dvs. når de retlige aktører tier. Det

er ikke en del af tolkens arbejde, som det er beskrevet i vejledninger, at vise de sigtede til rette; i dansk-sprogede retsmøder påtager dommeren sig dette arbejde som mødeleder. Men i og med at tolken er den eneste, der forstår den sigtede og desuden skal vælge, hvem der skal tolkes for, er det meget forståeligt, at tolken kan ende med at tage sig af det.

En anden ikke ualmindelig udfordring for tolke består i, at sprog kan tales på mange måder, der ikke ligner standardsprog-formen. Den sigtedes sprog kan afvige fra de varianter af tolkesproget, som tolken kender til. Især kan der være vanskeligheder, der forbinder sig til stor aldersforskel mellem tolk og sigtet, eller hvis en sigtet kommer fra landet snarere end byen, ikke har lang skolegang eller måske taler tolkesproget som andetsprog snarere end førstesprog. Trods sådanne udfordringer skal tolken dog klare sin opgave. Om end det er specificeret, at tolken skal oplyse retten, hvis der er forståelsesvanskeligheder, er det ikke altid så ligetil. Der kan fx gå et stykke tid, før tolken egentlig opdager, om der er forståelsesproblemer, eller at eventuelle forståelsesproblemer er værre end normalt. Tolken skal sådan set også gengive det sociale betydningslag af det, der siges af en sigtet. Det ser vi ikke, at tolken gør i særlig høj grad. Snarere sørger tolken for, at det, der oversættes, bliver så let forståeligt for de retlige aktører som muligt, og at det passer ind i den aktivitet, det indgår i.

Vi mener ikke, at alle tolke i vores data nødvendigvis udfører de mest elegante og mest korrekte oversættelser. Vi har dog vist, at det arbejde, som tolkene udfører, får interaktionen til at glide, mens mindre medierende arbejde formentlig enten ville have medført afbrydelser fra de sigtede (som ikke ville kunne forstå, hvad der foregik) eller (endnu) mindre forståelse. Strengt taget ved vi dog ikke, hvad de sigtede forstår, for de taler meget lidt.

Vi finder, at det er nødvendigt at sørge for et minimumsniveau af sproglige færdigheder hos tolke, der arbejder professionelt i retten. Der bør også etableres en certificeringsordning for retstolke, og det er der flere grunde til. Dels skal vi sikre, at de aktører, der varetager denne retsligt væsentlige rolle,

er klædt på til det fra første opgave. Retstolkning skal ikke læres 'hen ad vejen', således at kun erfarne tolke kan være gode tolke. Dels skal der være respekt om tolkenes arbejde. I dag er mange retlige aktører skeptiske, når de møder en tolk. De har måske haft dårlige oplevelser tidligere, eller de har hørt rygter om, at tolke generelt er dårlige. Når man ikke forstår, hvad der bliver sagt, mister man kontrollen, og det hverken må eller ønsker en retlig aktør. Derfor er det vigtigt, at de retlige aktører kan anse tolke for samarbejdspartnere snarere end (dårlige) oversættelsesmaskiner. Respekt kommer der imidlertid kun, hvis der etableres uddannelse og certificering. Uden dette risikerer man også, at tolke orienterer sig imod rettens tilfredshed snarere end mod professionel ekspertise som deres mål for succes.

Arbejdet udført af dommer og tolk skal betragtes som samarbejde. Tolken orienterer sig mod retsmødets overordnede mål, og dommeren er afhængig af tolkens indsigt og evne til at arbejde både parallelt med dommeren og i forlængelse heraf. Det er en vigtig del af tolkens opgave at jonglere med forventninger og behov hos alle deltagere (både lægfolk og professionelle) omgående, løbende, omhyggeligt og professionelt.

For at vurdere kvaliteten i tolkning er det nødvendigt at overveje konteksten, forventningerne, aktiviteterne og behovene hos både lægfolk og fagpersoner. Det er retten som institution, der skal finde ud af, hvad der er god tolkning. Dette skal dog bygge på en empirisk baseret, praksis-orienteret og realistisk forståelse af, hvilket job retten overlader tolken med.

2. ANBEFALINGER

På baggrund af vores forskning i tolkede retsmøder har vi følgende anbefalinger:

1) Der bør eksistere uddannelse og certificering:

Tolke har en central funktion for retssikkerheden, når tiltalte og sigtede uden tilstrækkelige danskkompetencer er i berøring med det danske retssystem. Kvalificeret retstolkning kræver sikker sproglig viden og viden om den retslige kontekst. Derfor anbefaler vi, at der oprettes både en egentlig uddannelse til retstolk og en certificeringsordning. Dette efterspørges også af tolkene selv. Uddannelsen skal varetages af fagpersoner med kendskab til både tolkning og sprog. Certificeringen skal foretages af en instans, der både er uafhængig af retten og af eventuelle kontraktlige forpligtelser for leverancer af tolkning. Både uddannelse og certificering kan bidrage til at skabe anerkendelse af tolke og vil sikre et minimumsniveau også for relativt nye tolke. Det vil også sikre tolkenes faglige integritet og troværdighed, således at de kan orientere sig mod faglige succeskriterier snarere end de juridiske deltageres tilfredshed.

2) Der bør laves nye retningslinjer: Ligesom den internationale forskning peger projekt INTERPRETING på, at der er markant forskel på de idealer, retten har om retstolkning, og det, der rent faktisk foregår. Tolken er ikke en oversættelsesmaskine og kan ikke være usynlig. Tolken er en selvstændig deltager med en vigtig medierende rolle. Nogle gange er det

væsentligste mål forståelseetablering, snarere end at kilde- og måludsagn skal være ens. En veluddannet og højt specialiseret tolk er en vigtig professionel samarbejdspartner i kommunikationen mellem myndigheder og borgere. Vi anbefaler, at der bliver lavet nye retningslinjerne for tolkeområdet, som er i overensstemmelse med praksis, og at de idealer, der eksisterer, genbesøges og diskuteres af stakeholdere.

3) Retlige aktører bør have viden om retstolkning:

Både tolke og retlige aktører skal kende til de udfordringer, der er særlige for tolkede retsmøder. Vi ser et vigtigt potentiale for forbedring af oplevelsen af at arbejde med en tolk, hvis de retlige aktører og tolken kan opfatte sig som samarbejdspartnere. Der kan eventuelt udbydes kurser for retlige aktører i, hvad de kan forvente og kræve af en tolk. Som minimum bør de retlige aktører have adgang til en ny forskningsbaseret indføring i retstolkning sammen med nye retningslinjer.

3. INDLEDNING

I denne rapport vil vi fremlægge nogle af resultaterne fra forskningsprojektet *INTERPRETING ENCOUNTERS: A Sociolinguistic perspective on communicative challenges in the Danish public sector*,¹ finansieret af Danmarks Frie Forskningsfond. Vi vil koncentrere os om den del af projektet, der angik tolkede retsmøder, og som har baggrund i optagelser fra Dommervagten i løbet af 2019. Projektet skulle give viden om praksis i, erfaringer med og forståelser af tolkede møder, herunder retsmøder. I rapporten fokuserer vi på praksisdelen.

Retstolkning medvirker til at sikre retssikkerheden, facilitere gensidig forståelse og sørge for, at den juridiske proces kan gå sin gang. Tolkning er dermed en essentiel dimension af flersprogede retsmøder. Imidlertid eksisterer der meget lidt forskning i praksis for retstolkning i Danmark, og nærmest intet med baggrund i autentiske optagelser af retsmøder (se dog Christensen 2010; Jacobsen 2010). Intentionen med rapporten er at give aktører med interesse i retstolkning adgang til forskningsbaserede indsigter, som kan bidrage til en bedre forståelse af retstolkenes arbejde. Samtidig ønsker vi, at rapporten kan anvendes i fremtidig undervisning og certificering af retstolke.

Det kan for nogle være en overraskelse, at kvaliteten af tolkningen ikke er vores primære fokus. Det har aldrig været projektets formål at undersøge kvalitet. Det kræver et andet design og til dels andre fagligheder, men først og fremmest bør diskussionen om kvalitet efter vores mening starte med en redegørelse for, hvad der faktisk foregår i praksis. Dermed ser vi vores arbejde som et vigtigt bidrag til diskussionen af, hvad god retstolkning indebærer. INTERPRETING-projektet peger på aspekter, som almindeligvis overses. Andre med erfaring med retstolkning (retlige aktører som dommer, forsvarer, anklager, retstolke, vidner, tiltalte og sigtede) kan pege på andre perspektiver, og derfor skal forskellige aktører med viden om, behov for og erfaring med retstolkning

inddrages i en diskussion af, hvad der udgør kvaliteten i retstolkning.

Rapporten er bygget op som følger: Vi vil starte med at fortælle om baggrunden for at bruge tolk i retten, om tolkesituationen i Danmark og om ideen om tolkekvalitet. De læsere, der ikke er interesseret i hele baggrunden, eller som kender den i forvejen, kan springe de indledende sider over. Dernæst følger en redegørelse for INTERPRETING-projektet med fokus på metode og data. I det følgende kapitel bringer vi eksempler på analyser med fokus på udfordringer for tolkens arbejde. Sidst i rapporten gennemgår vi udvalgte resultater af et spørgeskema udsendt til tolke. Vi henviser desuden til anbefalingerne indledningsvis, som er udledt af projektet.

Hvorfor bruges der tolk til danske retsmøder?

Den danske retsplejelov (§149, stk. 1) regulerer sproget i danske retssale:

”Retssproget er dansk. Forhandling med og afhøring af personer, der ikke er det danske sprog mægtig, skal så vidt muligt ske ved hjælp af en uddannet translatør el.lign. Dog kan i borgerlige sager tilkaldelse af tolk undlades, når ingen af parterne gør fordring herpå, og retten tiltror sig fornødent kendskab til det fremmede sprog.”

Dansk er altså som udgangspunkt det sprog, der skal tales under retsmøder i Danmark, og det er det eneste mulige sprog i den skriftlige dokumentation. Ifølge princippet om retssikkerhed skal alle sigtede og tiltalte i en retssag behandles på lige fod. Det betyder, at sigtede/tiltalte og vidner, som ikke taler dansk eller ikke taler dansk på et tilstrækkeligt niveau, har brug for hjælp. Denne hjælp skal både gøre dem i stand til at forstå, hvad der foregår, og give retten adgang til de ikke-dansktalendes udsagn.

¹ Projektet hed i ansøgningen ”Interpreting in institutional interaction: Sociolinguistic challenges in Denmark as a globalized society”. Vi valgte en anden og mere sigende titel efterfølgende.

Uddannelse og certificering til tolk

Et grundlæggende problem ift. professionel retstolkning i Danmark er, at der ikke findes en obligatorisk uddannelse eller certificeringsordning for retstolke. I 2016 afskaffedes titlen statsautoriseret translatør, og tolkeuddannelserne og -eksamenerne ved Copenhagen Business School blev nedlagt hen over den første del af 2000-tallet. Man kan i dag (2022) uddanne sig til sprogofficer eller militær tolk i sprogene fransk, russisk, ukrainsk, dari og arabisk ved Forsvarsakademiet, og på Aarhus Universitet findes en masteruddannelse for konferencetolkning med meget lille optag og primært for de store EU-sprog (tysk, spansk, fransk, engelsk). Den udbydes endvidere kun hvert tredje år. Endelig findes der en uddannelse til tegnsprogstolk på Københavns Professionshøjskole. Derudover eksisterer der ingen nationalt anerkendt uddannelse for dialogtolkning, dvs. når der skal tolkes mellem parter, der taler sammen, som det er tilfældet i retten, i sundhedsvæsenet samt inden for social- og sundhedssektoren.

Der eksisterer en certificeringsordning inden for sundhedsvæsenet, men da den ikke er obligatorisk, var der per oktober 2022 ingen certificerede tolke eller certificeringsinstitution efter den nye ordning.

Hvad siger myndighedernes retningslinjer?

Af Håndbog for tolke på Rigspolitiets tolkeoversigt fra 2020 fremgår det, at tolken skal hjælpe parterne med at kommunikere ”som om du som tolk ikke var til stede”,

Der lægges stor vægt på neutralitet og præcis gengivelse i retningslinjerne. Det kan bl.a. ske og erkendes ved, at tolken anvender de samme grammatiske personkategorier som taleren, der skal oversættes for (*se faktaboks, Pronominer*).

Ifølge Tolkehåndbogen må tolken som udgangspunkt ikke ændre, tilføje eller udelade noget. Tolken forventes at oversætte alt med samme ordvalg og formuleringer, også hvis der er tale om gentagelser,

FAKTABOKS

Pronominer

Pronominer som *jeg* og *du* skifter betydning (eller referent), alt efter hvem der bruger dem. Når det henstilles til tolke, at de skal anvende samme grammatiske person som den, de tolker for, menes der, at de ikke må ændre på *jeg* og *du*, eller *han/hun* eller andre omtale- og tiltaleformer af deltagere i samtalen for den sags skyld. Det må de ikke, selv om pronominet *jeg* fx ikke længere henviser til taler (som jo nu er skiftet). Det er et kendt problem, at det kan blive svært at forstå, hvem der tales til, hvis grammatisk person fastholdes i tolkningen.

Eksempel hvor idealet om at bibeholde grammatisk person opretholdes:

Anklager: ”Jeg (= anklager) anmoder om varetægtsfængsling efter paragraf...”

Tolk: (på tolkesproget) ”Jeg (= anklager) anmoder om varetægtsfængsling efter paragraf ...”

Anklager: ”Jeg (=anklager) anmoder om at udlændingen (=sigtede) skal udvises af Danmark med indrejseforbud i seks år”

Tolk: (på tolkesproget direkte henvendt til sigtede): ”jeg (=anklager) anmoder om at udlændingen (= den person, tolken taler direkte til) skal udvises af Danmark med indrejseforbud i seks år”

særlige vendinger eller usammenhængende tale, således at alle nuancer gengives. Tolken skal også tolke, hvad der bliver sagt, uanset sandhedsværdien. Samtidig skal tolken være bevidst om, at nogle udtryk og nuancer ikke kan oversættes direkte, uden at det specificeres nærmere, hvad tolken så skal gøre. Tolken må ikke blande sig i samtaleforløbet eller talernes måde at udtrykke sig på. Det er tolkebrugerne, der styrer samtalen. Det er også specificeret i håndbogen, at tolken skal respektere den ikke-dansktalendes kultur og vise forståelse for personens situation. Det vil sige, at usynlighed, neutralitet, forståelse og akkuratess er vigtige dimensioner af tolkens arbejde.

Det fremgår endvidere af Tolkehåndbogen, at tolken er ”sprogformidler mellem personer, som ikke taler samme sprog”, og at tolken skal sørge for, at den, der ikke behersker det danske sprog som en dansktalende, har ”samme muligheder som en dansktalende for at forstå det, der bliver sagt, og selv fremføre sine synspunkter.”

Der er altså i retningslinjerne to typer af forventninger: forventningen om præcision og akkuratess i gengivelsen, og forventningen om at skabe forståelse på baggrund af tolkningen. Det er de dansktalendes forståelse, der tages som normen, men hvad de egentlig forstår og ikke forstår, er der faktisk ingen, der ved. I vores eksempler vender vi desuden tilbage til, hvordan den mest direkte oversættelse måske ikke altid er den, der giver ikke-dansktalende de samme muligheder som dansktalende.

Tolkesituationen i Danmark

Flere rapporter har over de seneste år peget på problemer ift. tolkning i den offentlige sektor i Danmark. Ser man på det retslige område, har rapporter fra Aarhus Universitet (2012), Institut for Menneskerettigheder (2015), Translatørforeningens tolkeudvalg (2015) og Rigsrevisionen (2018) peget på, at tolkene til tider er til fare for retssikkerheden. De adspurgte tolkebrugere oplevede, at tolkene manglede sproglige kvalifikationer, at de oversatte forkert, og at de ikke udviste korrekt tolkeetisk adfærd. Indtil 2018 administrerede Rigs politiet retstolkningen, men i 2018 sendte Justitsministeriet retstolkningen i udbud, bl.a.

for at få en samlet løsning på områdets forskellige udfordringer. Virksomheden EasyTranslate vandt udbuddet, men nåede kun at varetage opgaven i lidt under et år (april-december 2019). Perioden, hvor EasyTranslate administrerede retstolkningen, var præget af stor uro, bl.a. fordi de erfarne og uddannede retstolke var utilfredse med den aftale, herunder arbejdsvilkår og takster, de blev tilbudt under den nye ramme, og et stort antal ville derfor ikke arbejde for EasyTranslate. EasyTranslate havde svært ved at leve op til sine kontraktlige forpligtelser. Efter flere samråd i Folketingets Retsudvalg blev kontrakten med EasyTranslate ophævet i slutningen af 2019, dog oprindeligt begrundet med brud på databeskyttelsesreglerne og ikke utilfredshed med tolkningens kvalitet, eller at virksomheden havde svært ved at levere de nødvendige tolke. De berørte myndigheder har siden brugt en midlertidig tolkefortegnelse etableret af Rigs politiet. I dag (2022) er de problemer, som rapportererne fra bl.a. Institut for Menneskerettigheder og Rigsrevisionen hævdede eksistensen af, stadig ikke håndteret.

Om kvalitet i tolkningen i retsmøder og begrebet tolkekvalitet

Det er meget væsentligt, at kvaliteten af retstolkningen er i orden, hvis retten skal kunne løse sin opgave, også når der indgår borgere uden tilstrækkelige dansksproglige kompetencer. Det betyder groft sagt, at tolkene skal oversætte det, der bliver sagt. Men det er ikke nemt at afgøre, hvad det indebærer. Der er rapporteret mange eksempler, hvor det er tydeligt, at det ikke sker, men der er samtidig ingen systematisk indsamlet viden om problemet. De tidligere rapporter, der fokuserede på tolkekvalitet (Rigsrevisionen 2018; Institut for Menneskerettigheder 2015; Graversen, Jacobsen & Jappe 2015; Christensen & Martinsen 2012), er for de flestes vedkommende primært baseret på interviews med retlige aktører, og flere er ikke skrevet af folk med tolkefaglig baggrund. Rapporterne kan ikke give indsigt i, hvordan tolkede retsmøder udfolder sig i praksis; om de problemer, der rapporteres om, er generelle eller enkeltstående tilfælde; om det er specifikke elementer i tolkeopgaverne,

der er særligt ramt af problemer, eller ej. Det kan de ikke af mange grunde. For eksempel behersker de interviewede som regel ikke tolkesprogene. Det følgende eksempel kan illustrere problemerne ved at bruge oplevelsen af tolkning som grundlag for vurdering af kvaliteten af tolkens arbejde:

I 2019 udgav Tolkesamfundet en såkaldt ”dokumentationsrapport” om tolkningen i perioden april-juni 2019, som er baseret på medlemmers observationer af især tolkede sager i Dommervagten. De fleste observationer drejer sig om tolkenes oversættelser til og spørgsmål på dansk, da observatørerne ikke altid beherskede de pågældende fremmedsprog. Tilfældigvis har vi en optagelse af et retsmøde, som også omtales i rapporten. Vi ved derfor, at tolken her oversætter det, den sigtede siger, temmelig præcist, men også at det, der skal oversættes, faktisk er vanskeligt at forstå.² Man skal altså være varsom med at dømme tolkens kompetencer på grundlag af udsagn, der synes ufuldstændige eller uforståelige.

En anden udfordring for forståelse af kvalitet i retstolkning drejer sig om det ideal, der opereres med. Idealet for tolkningen formuleres som etablering af 1-1-relation mellem betydningen af det udsagn, som tolken skal oversætte (et såkaldt kildeudsagn), og så det, tolken oversætter det til (såkaldt måludsagn). Imidlertid kan der yderst sjældent oversættes direkte mellem sprog i andet end simple eksempler, der ikke er hentet fra virkelige situationer. I sammenhængende udsagn vil der være forskel fra sprog til sprog på den information, der er nødvendig og obligatorisk, for at gøre udsagnet meningsfuldt og grammatisk korrekt. Derfor skal tolken altid træffe valg. Disse valg indfører til tider betydning, der ikke var i kilden, sletter betydning, som var i kilden, eller lader nogle betyd-

ninger træde ekstra stærkt frem, men svækker andre. (se faktaboks, *Forskellige måder at kode betydning på, side 13*).

En tredje ting, som vi finder, er en vigtig, men ofte overset dimension i diskussionen af oplevelsen af kvalitet i tolkede retsmøder, handler om, at tolken ikke kun oversætter, men også forsøger at skabe fælles forståelse og forhindre misforståelser. Forståesetablering er en ganske svær størrelse at have med at gøre, for det handler om at integrere nye udsagn med det, modtagerne allerede ved, og forståelsen forholder sig dermed til foregående tekst, den større kontekst, deltageres erfaringer og viden. Med andre ord skal tolken ikke bare oversætte, men også koordinere udsagnenes rækkefølge, så de kan blive forstået.

Det er meget forskelligt, hvilke forudsætninger ikke-dansktalende sigtede har for at forstå det sproglige register, der anvendes i retten. Rettens sprog kan være både komplekst (lange sætninger med en høj grad af formalitet, som fx ”det vil ske med henblik på at sikre en effektiv fuldbyrdelse af bestemmelsen om udvisning”) og indforstået (fx ”der begæres video”). Det gør forståelsen vanskelig for den sigtede. Dertil kommer, at de ikke-dansktalende ofte ikke kender til det danske retssystem, hvilket kan lede til forvirring (fx kan sigtede nogle gange være bange for, at forsvarsadvokaten samarbejder med anklagemyndigheden, eller der kan være usikkerhed om, hvornår sigtede får mulighed for at udtale sig). Eftersom fælles forståelse altid sker i et samarbejde, kan forståesetableringen ikke betragtes som tolkens ansvar alene og som uafhængigt af den kontekst, tolken arbejder i. Hvad der ses som god eller dårlig tolkning, afhænger *naturaligvis* af tolkens sproglige kompetencer, men *også* af, hvad man mener, formålet med tolkningen er. Og

² I rapporten står: ”Der var kun én mærkelig formulering på dansk: ”at slå mig selv ihjel uden min vilje.””

Af vores optagelse fremgår det, at den sigtede siger (her i en dansk oversættelse): ”og fra en måned prøvede jeg at dræbe mig selv og uden at xxx jeg prøvede xxx kom fra uden min vilje uden at tænke mig om ved en dom altså er jeg i fængsel jeg har (0.5) eh (0.2) (været) et år og seks måneder i i eh i en lukket fængselscelle og jeg har xxx udmattet xxx”. Tolken gengiver på følgende måde: ”(0.4) eh (0.5) altså jeg har været i fængsel isolere(t) i et år og seks måned (0.3) eh (0.6) jeg har prøvet (0.4) eh (0.6) eh (0.9) slå mig selv ihjel (0.3) eh (0.4) eh uden min vilje.” Vi kan se, at det, der opfattes som mærkeligt af en tilhører, faktisk ikke er så langt fra det, der egentlig siges. Vi kan også se, at det udsagn, som tolken får at arbejde med, er vanvittig vanskeligt at oversætte, fordi det er ufuldstændigt, fordi den sigtede starter på noget nyt flere gange, og fordi der er en del af det, som vi i hvert fald ikke har kunnet høre – trods gentagne forsøg.

FAKTABOKS

Forskellige måder at kode betydning på

Sprogs måder at kode betydning på er meget forskellige. Det gælder både, hvordan verden sprogliggøres i ord, hvor mange grammatiske elementer der er brug for, og hvilke grammatiske elementer der er obligatoriske. Nogle forskelle er stærkt knyttet til særlige kulturelle forståelser.

Eksempler på leksikalske forskelle (ordforråd):

1) Ord med flere betydninger, og som oversættes til flere ord på dansk:

F.eks.:

- spansk: *noche*: "aften" eller "nat"
- arabisk: *ḥājjiz*: "fængsling", "vejspærring", mfl.

2) Ord med kulturspecifikke betydninger:

Høflighed har meget kulturspecifikke sprogliggørelser, ikke mindst ift. tiltale. Det er således høfligt på arabisk at tiltale mænd *akī* "min bror", også hvis de ikke er talerens bror. På rumænsk, spansk, fransk, polsk og mange andre sprog anvendes en anden personendelse på verber samt et andet pronomen (*du* vs *De*) for at udtrykke høflighed. På nogle især asiatiske sprog anvendes forskelligt ordforråd for at udtrykke statusforskelle.

3) Institutionelt ordforråd

Juridiske begreber knyttes ofte til en særlig retspraksis. *Grundlovsforhør* er knyttet til dansk retspraksis; vi oversætter det til "preliminary statutory hearing" på engelsk, men det er ikke helt det samme. Institutioner er tit knyttet til en bestemt samfundsmæssig organisation, i Danmark f.eks. *Flygtningenævnet*, *A-kasse*, *fagforening* eller termen *utryghedsskabende lejr*, som en overgang havde politisk bevågenhed. Alle disse forekommer i vores data, og tolkene gør deres bedste for at oversætte dem. Men hvis de skal oversættes, skal

de forklares og uddybes. Tolken står i den situation, at han eller hun enten skal oversimplificere informationen, oversætte til noget, der ikke er forståeligt, eller oversætte langt mere end det enkelte ord for at sikre, at begrebet kan skabe en tilstrækkelig grad af fælles forståelse mellem parterne.

4) Grammatiske forskelle

Subjekt (grundled):

På sprog som spansk og arabisk kan man konstruere grammatisk korrekte sætninger, hvor subjektet ikke udtrykkes, som f.eks. "ba`aden tetkallam ma`a al-muḥa:mi al-difa:ʻ" (arabisk), som både kan betyde 'bagefter taler *du* med forsvarsadvokaten' og 'bagefter taler *hun* med forsvarsadvokaten'. Subjektet skal indfortolkes fra tidligere ytringer eller fra viden om situationen; verbet bøjes på samme måde for 2. person ental og 3. person ental hunkøn. På spansk er implicitte subjekter meget almindelige, og hvis der er tale om 3. person ental kan kun konteksten afgøre, om subjekt på dansk skal oversættes med 'han', 'hun', 'den' eller 'det'. Når man bruger et subjekt, kan det på disse sprog, have en mere understregende funktion, end det har på dansk, hvor det udtrykte subjekt er obligatorisk, for at en sætning er korrekt.

Bestemthed:

På dansk er den grammatiske kategori bestemthed (definithed) obligatorisk. Man skal altså altid angive om et substantiv er bestemt (*politirapporten*) eller ubestemt (*en politirapport*). Mange sprog har ikke morfologisk kodning af bestemthed, fx polsk, russisk, thai, men kan udtrykke hvorvidt noget antages at være bekendt viden for den, der tales til, på andre måder – eller helt undlade at kode det.

her kan der være stor forskel på at sige, at formålet er en akkurat og præcis oversættelse af et kildeudsagn, eller at formålet er at skabe forståelse.

Hvad siger den sociolingvistiske forskning?

Sociolingvistik er en gren af sprogvidenskaben, som bl.a. beskæftiger sig med relationer mellem sprog på den ene side og social betydning på den anden. Der er langt mindre sociolingvistisk end kognitivt og praksisorienteret litteratur om tolkning, men det er den sociolingvistiske forskning, vi fokuserer på her. Vi har valgt kun at bringe få henvisninger for at gøre teksten så læsbar som mulig.

Forventningen om den usynlige tolk og sproglig nøjagtighed som ideal

Den sociolingvistiske tolkeforskning har siden midt-90'erne vist, at idealet for tolken som "usynlig" eller som "oversættelsesmaskine" er forkert. Det bygger på en forståelse om sproglige udvekslinger som noget, der foregår mellem hjerner (den såkaldte "conduct metaphor"; Reddy 1979) snarere end mellem mennesker, der er til stede i en kontekst, og som både skal høre, forstå, fortolke og udforme responser, ofte på samme tid. Tolken skal betragtes som en aktiv deltager i samtalen (Wadensjö 1998), om end en deltager med en særlig rolle. Både fordi tolken i såkaldt konsekutiv tolkning tager hver anden tur, og fordi tolken i det hele taget vælger nye ord og ordformer på et andet sprog for at formidle betydning. Desuden viser forskningen tydeligt, at tolke ikke blot oversætter ord og beskeder, men også forholder sig til de andre deltageres handlinger, formodede behov og forventninger.

Det ses eksempelvis i, at tolke i mange dele af verden bruger grammatisk 1. person ("jeg"), når de oversætter udsagn fra fremmedsproget for de retlige aktører, men ændrer den grammatiske person, når de tolker til fremmedsproget (så "jeg" f.eks. bliver til "han", "hun" eller "anklageren"). Denne vekslen mellem grammatiske personer forklares blandt andet med, at det kan være forvirrende eller fornærmende at høre sig selv omtalt som "han" eller "hun" på f.eks.

rumænsk, når man er den eneste i retssalen, der kan forstå det, der siges (den eneste ud over tolken). Det er formentlig endnu sværere at forstå denne type oversættelse (fra "han" til "han" snarere end til "du"), hvis den ikke-dansktalende deltager ikke har prøvet at være afhængig af en tolk. Samtidig er tolke bevidste om rettens forventninger, og derfor skifter de ikke i lige så høj grad grammatisk person, når de oversætter til myndighedernes sprog. Tolke sørger i øvrigt også for at anvende korrekte høflighedsformer på tværs af sprog, og de hjælper ofte med at konvertere mellem forskellige kalendere eller termer for familierelationer, når de oversætter. Tolke viser således på den måde en kontekstuel og kulturel forståelse, der går ud over selve oversættelsen.

En anden udfordring ved kravet om oversættelsespræcision er, at talere nogle gange er usammenhængende, siger noget sært eller laver et pludseligt emneskift. Det er et helt almindeligt fænomen i talesprog og nok endnu mere almindeligt i en situation som den, de sigtede sidder i – stressede og uden erfaring med den særlige aktivitet, som et retsmøde er. Nogle tolke forsøger at normalisere uklar tale, enten for at fremstå som professionelle og kompetente eller for at få retsmødet til at hænge sammen. Det giver mening, for de retlige aktører (tolkebrugerne) har tendens til at vurdere tolkene som mindre kompetente, når deres oversættelser er usammenhængende eller forvirrende. Men strengt taget kan man ikke vide, om det er tolken eller den oprindelige taler, der udtrykker sig uklart. Det skal den kompetente tolk selvfølgelig have en måde at demonstrere på, men igen handler det om noget andet end den rene oversættelse.

Når der en tolk, skal tolken anvendes

Det er en udbredt forståelse, at når der tilkaldes en tolk, skal sigtede/tiltalte nøjes med at tale det sprog, som tolken er tilkaldt for at tolke i, også selv om sigtede/tiltalte til en vis grad behersker retssproget. Vi hørte en dommer sige: "jeg kunne godt høre, du kan noget dansk, men det er lidt forvirrende, hvis at halvdelen foregår på arabisk, og halvdelen på dansk". Egentlig er det præcis det, der sker i tolkede retsmøder – halvdelen foregår på dansk, den anden halvdel

på et andet sprog. Her henviser dommeren dog til en forståelse af, at sprogene bør holdes adskilt *af sigtede*, at dansk er forbeholdt rettens repræsentanter og tolken, og at tolken er den eneste, der har lov til at skifte mellem to sprog. Denne sproglige begrænsning er for nogle flersprogede mennesker hæmmende, fordi de normalt anvender flere sprog i deres hverdagsliv, og fordi de måske kender en del ord bedre på det sprog, de deler med retten, end på det sprog, der er tilkaldt tolk til at håndtere.

Forskellige måder at tale sprog på

Alle sprog kan tales på forskellige måder. Man kalder det fx dialekter, når variation er bestemt af geografisk oprindelse eller tilhørsforhold, og man taler om sociolekter, når variation knyttes til sociale kategorier. Nogle typer af variation kan skyldes, at talere ikke har gået i skole og ikke har lært det, der ofte ses som standardsproget. I nogle egne af verden er flersprogethed desuden meget udbredt, og der er ikke en så stærk relation mellem et sprog og et land som fx med dansk i Danmark. I asylsager har dette voldt kvaler, eftersom nogle mennesker ikke taler det, der bestemmes som deres modersmål (på baggrund af, hvor de kommer fra, eller efter hvad de selv har sagt) på en måde, der antages at være ”modersmålsagtig”. Om det skyldes, at det rent faktisk ikke er en slags modersmål, eller om det er, fordi deres sproglige repertoire er anderledes sammensat, end hvad mange i vestlige samfund er vant til, kan være vigtigt at afklare for ikke at træffe forkerte afgørelser (se fx Blommaert 2009; Maryns 2009). Ud fra et sociolingvistisk og sprogteoretisk perspektiv kan det i øvrigt ikke lade sig gøre at trække klare grænser mellem, hvad der konstituerer et sprog, og hvad der konstituerer en dialekt. For eksempel har de navngivne skandinaviske sprog mere til fælles end de kurdiske dialekter. Og arabisk omtales som sprog med mange dialekter, selv om nogle af disse dialekter er gensidigt uforståelige. Der er mange andre eksempler på dette. Den tiltalte og tolken bruger altså ikke nødvendigvis sprogene på præcis samme måde, ikke blot pga. talerens nationalitet, men også pga. deres forskellige geografiske, sociale og etniske baggrunde samt deres livserfaring. Det kan

betyde, at sigtede ikke særlig godt forstår det, tolken siger, men det kan også betyde, at tolken ikke kan gengive det, den sigtede siger, således at det repræsenterer stil og personlighed.

Skabes der lighed for loven for dem, der ikke taler rettens sprog, men har fået tolk?

Som påpeget af den canadiske sociolingvistiske tolkeforsker Philipp Angermeyer (2021) fokuserer forskningen kun i ringe grad på at undersøge, hvordan man kan skabe lige vilkår for deltagere, som ikke taler rettens sprog, eller om de eksisterende praksisser giver lige forståelse. Det antages, at i det omfang tolken oversætter ”præcist” og korrekt, vil det i sig selv skabe lighed. Sociolingvistisk forskning har imidlertid peget på forskellige ting, der kan gøre det vanskeligere for dem, der ikke taler rettens sprog, også selv om der er en tolk til stede, og på trods af at tolken skulle tolke betydningsmæssigt korrekt.

Et vilkår for tolkede samtaler er, at nogle bidrag kommer forskudt af hinanden. Det kan betyde, at den respons, som en taletur lægger op til, ikke optræder i umiddelbar forlængelse af den. Det sker fx, hvis responsen afhænger af, at tolken har oversat taleturen. Det kan også betyde, at samtalen er nået et stykke videre, før den ikke-dansktalende har mulighed for at respondere på et bidrag, fx når de dansktalende deltagerer er i gang med at diskutere med hinanden. Så venter de ikke nødvendigvis på tolken, som derfor kan være et stykke bagud i sin oversættelse til den ikke-dansktalende.

For den ikke-dansktalende er det vanskeligere at forstå, hvad der foregår, når der er en skæv tidlig og samtalemæssig relation mellem bidragene. Derudover ved vi faktisk, at i nogle tilfælde bliver afslutningen af tolkens bidrag set som en mulighed for andre deltagere at tage turen. Det kan også være tilfældet, når tolken egentlig lægger op til et bidrag fra den ikke-dansktalende deltager. Nogle gange kan det ske, at tolken har tolket et bidrag fra den ikke-dansktalende, men hvor bidraget sådan set er kortere end alt det, som den ikke-dansktalende egentlig har på hjerte. Man kan nemlig være nødt til at holde en pause for at give plads til tolkens oversættelse. Men hvis man

således bryder sine bidrag op i mindre enheder, er det jo meningen, at man skal afslutte dem efter tolkens oversættelse. Det er ikke meningen, at nye talere tager ordet. Og dog sker det altså ikke så sjældent, og det er svært at forhindre. Dermed får den ikke-dansktalende ikke samme vilkår eller muligheder for at tale som de dansktalende deltagere.

Derudover er det ligefrem nødvendigt for mange tolke, at bidragene ikke er for lange. Den internationale forskning viser, at det betyder, at ellers sammenhængende fortællinger eller redegørelser for sagforhold bliver brudt op i mindre dele, og derved bliver de usammenhængende. Det gør det vanskeligere at forstå for den person, der er afhængig af tolkning, ligesom det er forvirrende for en sigtet eller tiltalt, der forsøger at forklare sig, at blive afbrudt af tolken, fordi tolken skal udføre sit arbejde. Forskning har vist, at vidner, der taler sammenhængende, anses for mere

troværdige end dem, der ikke gør (Conley & O'Barr 1978, Hale 2004). Dermed har vidner, der må have tolk, formentlig i sig selv et dårligere udgangspunkt end dem, der ikke skal have tolk. Tolke gengiver desuden sjældent de følelsesmæssige aspekter af et udsagn. Den slags kan have betydning for forståelsen af oprigtighed og troværdighed hos vidner, sigtede eller tiltalte. Det er endvidere påvist, at brugen af sproglige markører, der viser afstand eller usikkerhed (fx *jo, nok, vel*), samt pauser og tavshed, påvirker opfattelsen af vidner. Men tolke gengiver ikke nødvendigvis den slags mere pragmatiske markører, og samtidig kommer der nye pauser ind, fordi tolken også har brug for at tænke. Det vil sige, at et sproglig bidrag, der bliver tolke-medieret, ændrer karakter og kan påvirke bedømmelsen af taleren og herigennem sagens udfald.

4. INTERPRETING -PROJEKTET

INTERPRETING-projektet med undertitlen A Socio-linguistic perspective on communicative challenges in the Danish public sector er et forskningsprojekt (2019-2022) tilknyttet Københavns Universitets Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab (NorS). Det er finansieret af Danmarks Frie Forskningsfonds tematiske midler (projektnummer 8091-00018B).

Forskergruppe

Forskergruppen har bestået af projektleder professor Martha Sif Karrebæk, tenure track-adjunkt Marta Kirilova, ph.d.-studerende Paulina Bala, videnskabelige assistenter Line Højland, Solvej Helleshøj Sørensen, Lara Iversen og Narges Ghandchi, praktikant Bjorn Bisha, studentermehjælpere Trine Ruhave Gaba og Ida Moth Kej.

Formål

INTERPRETINGs formål var at ”undersøge de kommunikative udfordringer, der opstår, når borgere, der vurderes til at have behov for tolk, taler med politi, retsvæsen og sundhedsvæsen.” Med udgangspunkt i rapporter, interviews og optagelser af tolkede samtaler fokuserede projektet på at afdække tre forskellige aspekter:

- *erfaringer* – hvilke erfaringer med tolkning havde tolkebrugere og tolke?
- *ideologier* – hvilke opfattelser af eksempelvis ”god” og ”dårlig” tolkning eksisterede blandt tolkebrugere og tolke?
- *praksis* – hvordan forløb tolkemedierede samtaler i praksis?

Projektets formål var således først og fremmest at:

- Se, *hvilke handlinger* deltagerne udfører, og *hvordan* disse handlinger udformes.
- komme med bud på, *hvorfor* deltagerne handler, som de gør.
- overveje *konsekvenser* eller *effekter* af det, der sker.

Med sit fokus på erfaringer, ideologier og især praksis er projektet unikt i Danmark. Der er i det hele taget

meget få undersøgelser af tolkning i Danmark, og det meste er udført i forbindelse med rapporter rettet mod, bestilt af eller udfærdiget af myndighederne (Christensen & Martinsen 2012, Dansk Institut for Menneskerettigheder 2015, Rigsrevisionen 2017). Der findes enkelte andre behandlinger af tolkning, fx rapporten fra Translatørforeningen (Graversen, Jacobsen & Jappe 2015) samt Tolkesamfundets (øjnevidne) beretninger (2019), og kun få egentlige forskningsbaserede undersøgelser af retsmøder, dog med et meget begrænset datagrundlag (Jacobsen 2004 og 2010; Christensen 2010).

Den tidligere forskning i tolkning har således ikke samme stærke datagrundlag som INTERPRETING, der har indsamlet et større korpus af lydoptagelser af egentlige tolkemedierede aktiviteter i myndighedsregi. Vores datagrundlag giver en unik mulighed for systematiske undersøgelser af praksis. Projektets data kan dog ikke anvendes til at udtale sig på et videnskabeligt grundlag om tolke kvalitet, dvs. om der er problemer med tolkningen, og hvor omfattende de er.

INTERPRETING-projektet har indsamlet data fra tre forskellige områder: retten, politiet og sundhedsvæsenet (terapisamtaler med tolk), men i denne rapport koncentrerer vi os kun om det retslige område og diskuterer udelukkende eksempler fra retsmøder med tolk. Rapporten viser altså eksempler på, hvad der sker under et tolket retsmøde i Danmark ud fra et sprogvidenskabeligt, sociolingvistisk perspektiv.

Yderligere oplysninger om projektet findes på dets hjemmeside: www.interpreting.ku.dk

Data og primær databehandling

Dataindsamling og indhentning af samtykke

Vi fik af to retspræsidenter ved større danske domstole tilladelse til at lydoptage retsmøder i hhv. april og juli 2019. Det blev til 32 optagelser i Dommervagten og en enkelt hovedforhandling.

Alle deltagere (dommere, anklagere, forsvarsadvokater, tolke, sigtede, tiltalte, vidner) skulle give informeret samtykke, før vi optog et retsmøde. Inden deltagerne skulle give tilsagn, blev de informeret om projektets formål, om at data ville blive opbevaret sikkert og behandlet i overensstemmelse med GDPR,

og om at de til enhver tid ville kunne trække deres tilsagn tilbage. Der var altid to forskere til stede, således at samtykker kunne indhentes på forsvarlig vis, og optagere kunne tændes og slukkes efter behov. Der blev brugt to forskellige mikrofoner, hvoraf den ene optog fra dommerens bord, og den anden fra det bord, hvor tolken og den sigtede sad. Ved hovedforhandlingen blev der anvendt tre mikrofoner, da den ene vidne også blev tildelt en tolk. Der blev kun optaget retsmøder, hvor der indgik tolk, og langt størstedelen af disse retsmøder var grundlovsforhør.

Udskrifter og oversættelse

Alle lydoptagelser er udskrevet af forskerteamet, og i de tilfælde forskerne ikke selv har haft sproglige kompetencer til at udskrive det ikke-danske sprog, har de rekvireret hjælp fra konsulenter. Alle personhenførbare oplysninger er udeladt i udskrifterne.

Til udskrivning og primær databehandling er der brugt softwareprogrammer som CLAN, ELAN, Transcriber, NVivo og SurveyXact.

Udskrifterne er udført efter konventioner, som medtager en del mere information end blot ordniveauet (det kan ses i eksemplerne nedenfor). Sådanne udskrifter vil for udenforstående ofte forekomme unødigt detaljerede og måske endog forvirrende. Detaljegraden er dog vigtig, fordi tøven, pauser, volumen og overlappende tale har betydning for, hvordan det, vi siger, opfattes. Transskriptionerne repræsenterer talesprog. Derfor indeholder de ikke normal tegnsætning, men i stedet noteres faldende og stigende toneleje samt mikropausser, der nogle gange, men ikke altid falder der, hvor vi på skrift kan forvente et komma.

Sprog i optagelserne

Der indgår i alt 13 forskellige sprog i optagelserne.

Herunder ses hvordan disse sprog fordeler sig på de 32 optagede retsmøder. *Se oversigt side 19.*

Øvrige data

Det har ikke været muligt at få tilstrækkelige oplysninger om alle de tolke, som indgår i vores lydoptagelser for at fastslå deres erfarings- og uddannelsesniveau. Vi har dog interviewet fire af de tolke, vi mødte i retten, og vi har yderligere interviewet seks andre retstolke. Hvad angår interview med tolkebrugere (dommere, anklagere og advokater), har vi indsamlet enkelte gruppesamtaler med dommere og anklagere. Disse behandler vi dog ikke nærmere her.

Vi har også udsendt et spørgeskema som blev udfyldt af i alt 120 tolke. De vigtigste resultater af spørgeskemaet præsenteres sidst i denne rapport. *(Se boks om Grundlovsforhøret, side 19.)*

i

Andre sprog end dansk i de lydoptagede retsmøder

Sprog	Antal lydoptagede retsmøder
Albansk	4
Arabisk	8
Arabisk og spansk <i>(to dele af samme retsmøde på forskellige sprog)</i>	1
Nederlandsk	1
Engelsk	7
Farsi (persisk)	1
Filippinsk* (Filippinerne)	1
Fransk	1
Norsk	1
Polsk	3
Rumænsk	3
Somali	1
Spansk	1
Svensk	1

* Det er formentligt tilfældet, at dette sprog er tagalog, men det ved vi ikke. Det blev kaldt filippinsk af myndighederne. Vi har endnu ikke fået udskrevet dette retsmøde og har derfor ikke kunnet be- eller afkræfte.

i

Grundlovsforhøret

Grundlovsforhør er et retsmøde, der ifølge Danmarks Riges Grundlov skal afholdes maksimalt 24 timer efter tilbageholdelsen af en person, sigtet i en straffesag. I grundlovsforhøret skal retten tage stilling til tilbageholdelsen og til, om sagen skal gå videre i retssystemet. Skyldsspørgsmålet afgøres ikke. Grundlovsforhøret er som oftest et kort møde, om end længden kan variere. I vores optagelser varer det godt 15 min.

Grundlovsforhøret har en meget fast struktur, og sigtede har meget lidt taletid. De vigtigste aktiviteter er: sigtelsen bliver kundgjort; dommeren hører, hvordan den sigtede forholder sig til sigtelsen; sigtede afgiver forklaring; anklagemyndigheden dokumenterer, hvorfor de mener, der er basis for sigtelsen; dommeren tager stilling til, om sigtelsen bør opretholdes eller ej. Ifald den opretholdes, fastsættes også en frist for, hvornår den næste retslige handling – fx et nyt retsmøde - skal finde sted. Desuden vil den sigtede få mulighed for at tale med sin advokat, der som oftest er beskikket til sagen.

5. EKSEMPLER

Vi vil give syv eksempler på analyser af optagelser fra retten. Eksemplerne illustrerer udvalgte pointer, vi ønsker at fremhæve. Vores første tre eksempler viser en aktivitet, hvor anklageren taler til dommeren. I vores fjerde og femte eksempel behandler vi en aktivitet, hvor dommeren taler til den sigtede. Disse eksempler viser, at tolken tilføjer information, som anklageren eller dommeren ikke selv siger. Vores sjette og syvende eksempel handler om de udfordringer, en tolk bliver udsat for, når sigtede ikke taler, som retten forventer det.

I eksemplerne er udsagn på et fremmedsprog efterfulgt af en dansk oversættelse i kursiv (undtagen det engelske eksempel). (Se boks om *Udskriftskonventioner, herunder.*)

Når tolken oversætter anklagerens udsagn

I et grundlovsforhør skal der besluttes en frist for, hvornår næste retshandling skal finde sted, i hvert fald hvis sigtelsen opretholdes. Imidlertid kan der være behov for udsættelse, hvis denne handling ikke kan effektueres – en såkaldt *fristforlængelse*. Ved

i

UDSKRIFTSKONVENTIONER

så skal jeg bede om	original dansk tekst står i ordinær skrift
så anmoder jeg om	kursiv er vores oversættelse af det fremmede sprog
det vil sige fra [retten i BY] [où il sera détenu]	kantede parenteser markerer overlap mellem de dele, der står under hinanden
BY	kapitæler er en anonymisering af navne
Xxx	xxx betyder, at vi ikke kan høre, hvad der bliver sagt
(.)	mikropause
(0.4)	pause på 0.4 sekunder
= og i tilfælde af	= markerer, at der ingen pause er mellem det sagte, og det, den forrige taler sagde
videolink ↗	ordet siges med opadgående tone
° número °	° rundt om det sagte markerer, at det siges med lavere volumen
todo acabo de acabo de	fed skrift markerer, at udtalen er uventet / ikke-standard
(coge/imos)	parentes og / markerer, at vi ikke kan afgøre, om der bliver sagt det ene eller det andet

fristforlængelsen kan den sigtede deltage i retshandlingen via en video-forbindelse fra fængslet, også kaldet *videolink*. For at det kan lade sig gøre, skal anklageren i princippet anmode om det efter sin fremlæggelse af sagen. Anklageren taler i den anmodning til retten (dvs. primært til dommeren og ikke til den sigtede), men derfor skal tolken alligevel oversætte, hvad der foregår.

Anmodningssekvensen, som anklageren fremstiller den, kan være svær at forstå, hvis man ikke er bekendt med rettens rutiner. Samtidig er den meget vigtig for den sigtede, da den drejer sig om betingelserne for fængsling. Nogle anklagere er dog bedre end andre til at formidle, hvad en fristforlængelse går ud på. Vores første eksempel viser en anklager, som meget eksplicit italesætter handlingen ved fristforlængelsen. (Se *Eksempel 1, Videolink*):

Anklageren behandler her anmodningen ved at angive en række detaljer omkring fristforlængelsen, og hvad videolinket skal bruges til. Alt det oversætter tolken på fransk, dog med en vigtig tilføjelse – nemlig at videotransmissionen finder sted fra *fængslet*, hvor den sigtede er tilbageholdt. I det næste

eksempel er anklager meget mindre eksplicit. (Se *Eksempel 2, Videolink, side 23*).

I dette eksempel er det ret tydeligt, at der er brug for hjælp til sigtede, hvis sigtede skal have nogen som helst indsigt i, hvad der tales om. En direkte oversættelse til albansk, der kun indeholder samme informationer som anklagerens udsagn, vil ikke hjælpe den sigtede med at forstå det vigtige. Eksemplet illustrerer tydeligt, at anklageren taler til dommeren og ikke til den sigtede, og at dommer og anklager deler en forståelse af, hvad det hele drejer sig om. I selve udsagnet er der ingen tegn på, at 'der begæres video' er et spørgsmål, og hvad spørgsmålet drejer sig om. Tolken i eksempel 2 vælger at føje en del flere ord til sin oversættelse og målrette anklagerens udsagn specifikt til sigtede, dog nævner tolken ingenting om en videotransmitteret forbindelse.

I vores tredje eksempel ser vi en mere informativ anklager end før, og især ser vi en tolk, der bidrager meget. (Se *Eksempel 3, Videolink, side 23*). Anklageren anmoder om at "næste retsmøde" kan foregå "via videolink". Hvem eller hvad der skal vises på det videolink, kan man ikke vide ud fra det, der

EKSEMPEL 1 VIDEOLINK

01 ANKLAGER:	så skal jeg bede om at en eventuel fristforlængelse kan ske via videolink
02 TOLK:	puis je demande à ce qu'une eventuelle prolongation provisoire ait lieu à
03	partir de visioconférence depuis la maison d'arrêt
OVERSÆTTELSE:	<i>så anmoder jeg om at en eventuel forlængelse af varetægtsfængslingen finder sted via videokonference fra fængslet</i>
04 ANKLAGER	det vil sige fra [retten i BY]
05 TOLK:	[où il sera détenu] (.) et il s'agira euh du xxx judiciaire euh
06	qui euh du euh BY
OVERSÆTTELSE:	<i>[hvor han vil være fængslet] (.) og det vil være retsxxx øh som øh fra øh (BY)</i>

EKSEMPEL 2 VIDEOLINK

01 ANKLAGER:	der begæres video (.) ja (.)
02 TOLK:	herën tjetër ne sê ngatërroet puna thotë do të dalësh prapë në gjyq
OVERSÆTTELSE:	<i>næste gang hvis tingene ikke går som de skal kommer du i retten igen</i>
04	mirë po jo ktu:
OVERSÆTTELSE:	<i>men ikke her</i>

EKSEMPEL 3 VIDEOLINK

01 ANKLAGER:	og jeg skal endvidere anmode om at næste retsmøde kan foregå via videolink
02 TOLK:	=u fi hâl iza tam alei tajdîd tam `an țarîq al-video: ø:h `an țarîq al-videokamera min al-sijn min al-sijn
OVERSÆTTELSE:	<i>=og i tilfælde af at der er en fornyelse for dig vil være via video ø:h med videokamera fra fængslet fra fængslet</i>
03	(1.3)
04 DOMMER:	ja (.) tak.

bliver sagt, og faktisk er det heller ikke klart for mange uden for retten (fx dem, der ender som sigtede), hvad et videolink indebærer. I tolkens oversættelse får vi et meget klarere billede af, hvad der er på spil.

Tolken forklarer, at der *måske* kommer et næste retsmøde ('i tilfælde af'), at mødet er relevant for

sigtede ('det er for dig'), at det vil blive transmitteret 'via video', og at sigtede vil befinde sig *i fængsel* under det transmitterede retsmøde, hvorfor det vil være et møde 'med videokamera fra fængslet'.

(Se konklusion, Videolink, side 24).

KONKLUSION VIDEOLINK

I videolink-sekvensen trækker anklageren ofte på, at alle rettens deltagere kan udlede den nødvendige information af udsagnet. Men hvis ikke man kender til rettens sprog og rutiner, vil man ikke vide, hvad videolink handler om.

Tolken gør det altså nemmere for den sigtede at forstå, fordi tolken søger en indholdsmæssig ækvivalent og en kontekstuel relevant oversættelse i stedet for at gengive direkte.

Vores analyser viser, at tolkene systematisk bidrager med fire typer af oplysninger. Nogle af disse oplysninger ser vi anklageren bidrage med i nogle optagelser, men altså ikke i dem alle. Alle typer af oplysninger er relevante for, at anklagerens udsagn giver mening for en udenforstående. Tolkenes arbejde er altså orienteret mod den retslige kontekst. Det giver den sigtede bedre muligheder for at forstå og tolken forholder sig til det, anklageren siger.

Vi opsummerer her de fire forskellige typer af tilføjelser, som tolkene kommer med:

- 1) Forklaringer af retslige termer: Tolken forklarer ord eller udtryk, som er knyttet til den retslige proces, her primært *videolink* og *fristforlængelse*.
- 2) Angivelser af, at det næste retsmøde er en mulig fremtidig begivenhed, ikke en sikker begivenhed, fx *i tilfælde af*.
- 3) Forklaring af praktiske omstændigheder for det næste retsmøde, herunder stedet hvor den sigtede skal befinde sig, fx *i fængslet*.
- 4) Italesættelse af hovedpersonen for den omtalte begivenhed; sigtede tillaes som *du* eller tilsvarende.

Når tolken oversætter dommerens udsagn: Tale med din advokat

I det næste eksempel henvender dommeren sig til den sigtede. Dermed kan vi antage, at dommeren har en intention om, at sigtede skal forstå, hvad der bliver sagt. Det drejer sig om, at dommeren fortæller, at sigtede vil komme til at tale med en advokat i løbet af retsmødet. Også dette er en aktivitet, der handler om de retslige procedurer, og ikke om sagens kerne, altså hvorvidt sigtelsen og varetægtsfængslingen opretholdes (*se Eksempel 4, Tale med din advokat, side 25*):

I Eksempel 4 udvider og erstatter tolken næsten alle dele af dommerens udsagn. Først informerer dommeren sigtede om, at personen ved det andet bord ("herren her") er "din advokat". Tolken uddyber den konkrete placering gennem et rumligt adverbial: 'til

Deres venstre' ("à votre gauche"). Denne udvidelse bruges formentlig, fordi dommeren har haft en pegende bevægelse mod advokaten, som ikke længere er tilgængelig for den sigtede, og tolken vælger at være eksplicit i stedet. Tolken specificerer også advokatens funktion, og at advokaten er blevet stillet til rådighed af retten ('udpeget til Deres forsvar' - "commis pour votre défense"). Sigtede i Grundlovsforhør finder sjældent en advokat på egen hånd, så tolkens udvidelse forklarer, hvor sådan en advokat skulle komme fra. Det kan man nemlig som sigtet godt blive forvirret over, ikke mindst hvis man ikke er bekendt med det danske retssystem, som meget få af de sigtede med tolk nok er. Dommeren siger så, at advokaten er "uafhængig af myndigheder". Det bliver oversat som "autorités policières ou judiciaires", som uddyber, hvad 'myndigheder' indebærer, nemlig at forsvarsad-

EKSEMPEL 4

TALE MED DIN ADVOKAT

01 DOMMER:	herren her det er din advokat
02 TOLK:	à votre gauche est assis l'avocat qui est commis pour votre défense
OVERSÆTTELSE:	<i>til venstre for Dem sidder advokaten som er beskikket til Deres forsvar</i>
03 DOMMER:	han er uafhængig af myndigheder
04 TOLK:	il ne dépend pas des autorités policières ou judiciaires
OVERSÆTTELSE:	<i>han er ikke afhængig af politi eller juridiske myndigheder</i>
05 DOMMER:	og ham får du lov til at tale i enerum med lige om lidt
06 TOLK:	avec lui nous irons dans une pièce voisine juste après
OVERSÆTTELSE:	<i>med ham vil vi gå (hen til) et værelse ved siden af lige bagefter</i>
07	pour discuter et de savoir (.) quelle suite aura votre défense
OVERSÆTTELSE:	<i>for at tale og vide (.) hvilken følge Deres forsvar vil have</i>

vokaten ikke er ansat ved retten eller politiet, og han på denne måde er uafhængig og upartisk.

Dommeren fortsætter: „og ham får du lov til at tale i enerum med lige om lidt“. Ved hjælp af pronominet *du* gør dommeren det klart, at det er en fortrolig samtale (”enerum”). Dette udsagn gengiver tolken som ’vi går med ham til et tilstødende rum lige bagefter’ (”avec lui nous irons dans une pièce voisine juste après”). Tolken inddrager altså sig selv som deltager i den kommende samtale ved brug af *vi*, 1. person flertal, på fransk (”nous irons”, dvs. ’vi vil gå’). Dermed orienteres sigtede om, at tolken vil være til stede til samtalen med advokaten. Selv om tolkens tilstedeværelse er nødvendig, når sigtede og advokaten ikke taler samme sprog, kan den ikke tages for givet - især ikke i en ukendt situation, som ovenikøbet præsenteres som fortrolig.

En anden ændring sker, når tolken skifter fra 2. person ental (”din advokat”) til 2. person flertal (”à votre gauche”), dvs. til den høflige tiltaleform på fransk. Skiftet viser tolkens bevidsthed om forskellige normer for høflighed, som ville være passende at anvende over for sigtede.

Den næste udvidelse i oversættelsen til fransk omhandler dommerens „at tale“ (”pour discuter et de savoir [...] quelle suite aura votre défense”), altså ’at diskutere og at vide, hvad Deres forsvar vil resultere i’. Derved præciserer tolken formålet med samtalen med advokaten – den giver nemlig mulighed for at drøfte en alvorlig situation og at vide (”savoir”) mere om sagen og dens konsekvenser.

Endelig er dommerens ”i enerum” gengivet som ”dans une pièce voisine” (’i et tilstødende rum’). I tolkens version er det private element mindre fremtrædende, men det præciseres, at samtalens rum er et andet rum end retssalen. Der er i øvrigt ingen konventionel ækvivalent på fransk til det danske ’enerum’.

Ud over eksempler på udvidelser indeholder vores korpus eksempler, hvor tolke tilføjer oplysninger, som ikke er nævnt af dommeren i den umiddelbare sammenhæng, men som dog er nævnt tidligere i retsmødet. Eksempel 5 viser, hvordan anklageren i en henvendelse til retten beder om en videomedieret forbindelse til den kommende fristforlængelse. Da han er færdig med dét, tager tolken over (*se Eksempel 5, Tale med din advokat, side 26.*)

EKSEMPEL 5

TALE MED DIN ADVOKAT

01 ANKLAGER:	(...) skal jeg bede om en fristforlængelse kan ske via et (.) videolink
02 TOLK:	but if not possible (.) then ask the eh could be made by a videolink ↗ (udeladt passage - anklager går videre med sin anmodning)
03 DOMMER:	ja (.) tak værsgo
04 TOLK:	okay let's go talk with your lawyer okay we go to another room

Dommeren kvitterer for anklagerens afslutning med at sige ”ja tak”. Den næste aktivitet er samtalen mellem sigtede og advokat, og dommerens „værsgo“ opfordrer dem - implicit - til at forlade lokalet. Dette oversætter tolken ikke direkte, men ekspliciterer derimod, hvad advokaten og den anklagede skal gøre: ”let’s go talk with your lawyer”. Tolken præciserer desuden, at han også deltager i samtalen („let’s” = ’lad os’). Han tilføjer tilmed, at samtalen foregår et andet sted (“we go to another room”). Selvom man kan sætte spørgsmål ved den idiomatiske kvalitet af

tolkens oversættelse, er denne tolk tydeligvis erfaren. Hans tolkning demonstrerer, at han er opmærksom på rettens praksis, også når dommeren ikke eksplicit formulerer den, eller – som tilfældet er her – når dommeren i begyndelsen af retsmødet har introduceret advokaten, og det at sigtede skal tale med advokaten senere. Nu bliver den information kun angivet meget underforstået. Tolken gentager altså information, der er givet på et tidligere tidspunkt, da det er information, som man kan forvente, at sigtede har glemt.

KONKLUSION

TALE MED DIN ADVOKAT

Vi opsummerer her nogle af årsagerne til tolkens ændringer og tilføjelser:

- 1) Forskelle i terminologi: en ækvivalent til *enerum* findes ikke på fransk;
- 2) Høflighed: orientering mod den passende tiltaleform over for sigtede (fx på fransk 2. person flertal) og orientering direkte mod den sigtede (*du, vi*) som en del af proceduren
- 3) Kontekst: tolken vælger at udtrykke eksplicit, hvad dommeren blot antyder. Dermed sørger tolken for, at den sigtede kan forstå den juridiske procedure.
- 4) Koordinering af en tidligere italesat aktivitet: tolken kan genoptage og udfolde information, der tidligere er blevet introduceret, og som på et senere tidspunkt bliver relevant.

Mange af disse informationer er åbenlyse for de retlige aktører, men ændringer, gentagelser og tilføjelser kan være nødvendige, hvis sigtede skal kunne følge med og forstå.

Når den sigtede selv tager ordet

I retten er der faste rammer for, hvem der kan tale hvornår. Grundlæggende tildeler dommeren ordet og annoncerer, når en ny aktivitet skal igangsættes. Langt de fleste af de sigtede, vi har optaget, siger meget lidt, når de bliver spurgt, og de tager sjældent ordet selv. På den måde forstyrres rettens orden ikke. En gang i mellem sker det dog, at en sigtet ikke er klar over eller ikke respekterer denne orden, men opfører sig som deltager på lige fod med retsrepræsentanterne. (Se *Eksempel 6, Når den sigtede selv tager ordet, side 22*).

I dette lange eksempel kan man se, hvor vanskelig og endda frustrerende tolkens opgave kan være, og at den kræver kontinuerlig fokus og social kompetence. Vi gennemgår eksemplet her:

Mens dommeren annoncerer en ny aktivitet ("så er vi nået til at sagen..."), siger sigtede noget. Vi kan ikke høre hvad, men vi kan høre tolken, som lavmælt kalder sigtede til orden med 'vent' ("espera"). Det ledsages af forklaringen: 'nu fremlægger han dokumentationen', som skal ses som en forklaring til sigtede om, hvorfor han ikke kan tale nu. Selv om han accepterer, har han svært ved at tie og bliver ved med at hviske. Tolken beder ham endnu en gang om at være stille: 'ti (nu) stille' ("que calle"), som er en forholdsvis høflig form, men alligevel langt mere bestemt, eksplicit og insisterende end "espera". Der går dog ikke lang tid, før tolken igen må forklare sigtede, hvad der forventes: 'nej nej du kan ikke tale nu, nu fremlægger anklageren dokumentationen' ("no no puedes hablar ahora ahora el fiscal presenta la documentación."). Med denne sætning forklarer tolken, hvad der foregår, og hvordan en sigtet skal opføre sig. Dette accepteres af sigtede ('okay'), men kort efter begynder han at tale igen. Det stopper tolken så endnu en gang med 'hold mund, det er politiresuméet, du kan ikke tale haha' ("callate es la informa de la policia hah tu no puedes hablar haha"). Denne sidste del af eksemplet har vi udeladt af pladshensyn.

Dette grundlovsforhør er måske et af de mest ekstreme eksempler på, at en sigtet taler, selv om han eller hun ikke bør ifølge rettens orden. Det er dog langt fra det eneste. Alle tolke er ude for at overveje, om de skal overtage rollen som mødeleder over for de sigtede, især når de taler sprog, som dommeren ikke forstår. Det er en anden rolle end bare at oversætte det, der bliver sagt. Tolkene kan jo naturligvis ikke tolke for to på en gang. Vi kan se, at når tolken ikke oversætter for sigtede, er det, fordi det ikke er meningen, at sigtede skal tale på det tidspunkt. Det sker også tit i de aktiviteter, hvor sigtedes bidrag formentlig ikke vil fremgå af referatet. Dermed viser tolken sig som loyal mod rettens forståelse af orden. (Se *konklusion, Når den sigtede selv tager ordet, side 28*).

EKSEMPEL 6

NÅR SIGTEDE SELV TAGER ORDET

01	DOMMER:	så er vi nået til at sagen [... ((fortsættelsen kan ikke høres))
02	SIGTEDE:	[xx]x
03	TOLK:	[ahora va a (.) ° espera °
	OVERSÆTTELSE:	[nu vil han (.) ° vent °
04		ahora va a presentar la documentación (.) documento dos
	OVERSÆTTELSE:	nu vil han fremlægge han dokumentationen (.) dokument to
05		(.)
06	ANKLAGER:	det er en rapport der hedder [NUMMER
07	TOLK:	[es (.)
	OVERSÆTTELSE:	[det er (.)
08		informe (.) ° número ° NUMMER
	OVERSÆTTELSE:	rapport (.) ° nummer ° NUMMER
09	ANKLAGER:	og det er sådan en [ø:h efterforskningsrapport
10	TOLK:	[es un (.) informe de investigación
	OVERSÆTTELSE:	[det er en (.) efterforskningsrapport
11	ANKLAGER:	[og der står (.) under kørende (.) uniformeret patrulje...
12	SIGTEDE:	[° xx]x °
13	TOLK:	[que c: ↑ alle (3) eh durante una (.) patrulla (.) [de policías øh uniformados
	OVERSÆTTELSE:	[ti (nu) st ↑ ille (3) øh under en (.) patrulje (.) [af øh uniformeret politi
14	FORSVARER:	[xxx
15		(.)
16	FORSVARER:	ja jeg har fundet det
17	DOMMER:	ja vi bliver ved det (.) ja (.) godt fortsæt
18	ANKLAGER:	ø:h ja der er en der hedder xxx ((fortsættelsen kan ikke høres))
19	TOLK:	[bueno según informe de la policía
	OVERSÆTTELSE:	[godt ifølge politiets rapport
20		que está de patrulla (.) [policías
	OVERSÆTTELSE:	som er på patrulje (.) [politi
21	SIGTEDE:	[xxx controle
	OVERSÆTTELSE:	[xxx kontroller
22	TOLK:	no no puedes hablar ahora ahora el fiscal presenta la documenta[ci]ón
	OVERSÆTTELSE:	nej nej du kan ikke tale nu nu fremlægger anklageren dokumenta[ti]on
23	SIGTEDE:	[vale
	OVERSÆTTELSE:	[okay

KONKLUSION

NÅR DEN SIGTEDE SELV TAGER ORDET

Vi opsummerer her nogle af konklusionerne på baggrund af vores analyser af sigtedes frie bidrag:

- 1) Ved overlappende tale skal tolken beslutte, hvis bidrag der skal oversættes: vælger tolken *ikke* at oversætte anklagerens ord, vil sigtede potentielt gå glip af vigtige informationer. Samtidig er tolken den sigtedes eneste mulighed for at blive hørt.
- 2) Tolken agerer en slags assisterende mødeleder for den del, der foregår på fremmedsproget, mens dommeren er mødeleder for den del, der foregår på dansk.
- 3) Tolken udviser loyalitet over for rettens orden og normer for deltagelse - og i mindre grad over for normen om at oversætte alt, hvad der bliver sagt fra sigtede.
- 4) Tolkens orientering mod rettens norm kan skyldes et ønske om at effektivisere arbejdet ved at vælge de bidrag, der er vigtige for sagen at oversætte, eller at oversætte det, som tolken ved kan spille en rolle i det skriftlige resumé.

Når det er svært at forstå sigtede

Vores sidste eksempel stammer fra det samme grundlovsforhør som Eksempel 4. Ud over at deltage i samtalen, når det ikke forventes, taler denne sigtede spansk på en måde, der ikke genkendes som standardspansk eller sagt på en populær måde, ikke genkendes som 'modersmålsspansk'. Det udfordrer naturligvis endnu mere tolkens opgave. (*Se Eksempel 7, Tolken tilpasser sigtedes udsagn, side 30*).

Anklageren stiller et tydeligt ja-nej-spørgsmål, og tolken oversætter til et lignende format: 'men (.) fyren på billedet men (.) fyren fra billedet var du sammen med ham hele natten/aftenen' ('pero (.) el chico de la foto estuviste con él toda la noche'). Den sigtede svarer dog hverken ja eller nej, men beder i første omgang om en afklaring vedrørende den person, han bliver spurgt om. Det efterfølgende noget forvirrende udbrud antyder, at 1) sigtede anser sit forhold til 'fyren på billedet' for mere kompliceret, end hvad der kan formidles med en simpel be- eller afkræftelse, og 2) at det er vigtigt for ham at fortælle det. Med sit første spørgsmål ('hvem ham') og påstand ('jeg havde lige mødt ham') udviser sigtede uenighed. Den uenighed formidler tolken

eksplicit ("næh"). Ifølge sigtede fandt hans første møde med manden sted to timer, før politiet traf dem. Det, han siger på spansk ("es (.) el ha: salí), kan betyde noget i retning af, at den anden mand bare var 'ude', altså han bare var 'i byen'. Senere specificerer den sigtede, at 'han er ikke sammen med mig' ("no está conmigo"), hvilket sandsynligvis indebærer både, at de ikke gik i byen/tog ud sammen, og at de ikke kendte hinanden fra tidligere, men det er svært at forstå i situationen. Politiet mødte dem, efter de havde spist på 'markedet' ("mercado"), som vi ved fra andre dele af retsmødet refererer til en McDonald's-restaurant. Det er også sådan, tolken oversætter det. Den tiltalte gentager flere gange (her og senere), at han ikke kendte fyren på billedet fra tidligere, og at han ikke havde tilbragt lang tid sammen med ham. Det fremgår ikke af optagelsen af retsmødet, om de havde tilbragt to timer sammen, før politiet mødte dem, eller om de skiltes lige efter, de mødtes, og så mødtes igen på McDonald's efter to timer. Det fremgår dog tydeligt, at svaret som sigtede giver, ikke falder i grammatisk, velartikulerede, sammenhængende enheder. Det er svært at forstå, hvad den sigtede egentlig mener,

EKSEMPEL 7

TOLKEN TILPASSER SIGTEDES UDSAGN

01 ANKLAGEDE:	var du sammen me:d (.) ham på billedet jeg lige viste dig var du sammen
02	med ham hele aftenen
03 TOLK:	pero el (.) chico de la foto (.) tuvi estuviste con él toda la noche
OVERSÆTTELSE:	<i>men (.) fyren fra billedet var du sammen med ham hele natten/aftenen</i>
04 SIGTEDE:	quién el e:h el el rubio pelo rubio [todo lo todo lo un chxx
OVERSÆTTELSE:	<i>hvem ham eh ham den blonde ham med blond hår [alt alt en chxx</i>
05 TOLK:	[altså ham ham den den lys
06	ham den den: lysblonde der
07 SIGTEDE:	todo acabo de (.) acabo de encontrarlo
OVERSÆTTELSE:	<i>alt jeg har lige har lige mødt ham</i>
08 TOLK:	næh jeg har lige mødt ham
09 SIGTEDE:	este acabo de encontrarlo de dos dos horas así
OVERSÆTTELSE:	<i>ham jeg har lige mødt ham for to to timer siden sådan cirka</i>
10 TOLK:	jeg ha:vde mødt ham for to timer [siden deromkring
11 SIGTEDE:	[dos horas así y la sabes y la
12	es (.) él ha: salí tu sabes
OVERSÆTTELSE:	[for to timer siden og det du ved og det
	<i>det er (.) han er gået ud du ved</i>
13 TOLK:	[y el
OVERSÆTTELSE:	[og han
14 SIGTEDE:	[no está conmigo sabes
OVERSÆTTELSE:	[han er ikke med mig du ved
15 TOLK:	og og bagefter var han så ikke sammen med mig (0.5) s[å (0.5) f[orsvandt [han]
16 ANKLAGER:	[okay]
17 SIGTEDE:	[este es todo el viní tu sabes y compramos una: (.)
18	comimos en el mercado de donde salíamos (coge/imos) los cuatro
OVERSÆTTELSE:	[det er alt han kommer/kom du ved og vi køber/købte e:n (.)
	<i>vi spiste på markedet hvor vi kom ud fra vi tager/tog de fire</i>
19 TOLK:	altså vi vi vi købte noget (.) øh at sp[ise o:g kom så ud og så
20 SIGTEDE:	[(coge/imos) los cuatro
OVERSÆTTELSE:	[vi tager/tog de fire
21 TOLK:	blev vi taget alle fire
22 SIGTEDE:	yo en este lxx dejado [dejxxx dejado de los dos otros
OVERSÆTTELSE:	<i>jeg i dette lxxx var efterladt til side xxx efterladt til side fra de to andre</i>
23 TOLK:	og og han: forsvandt så til den anden side men vi blev taget med
24 SIGTEDE:	por que/porque
OVERSÆTTELSE:	<i>hvorfor/fordi</i>
25 TOLK:	til den anden side men vi blev taget med
26 ANKLAGER:	okay og de to andre hvem var det

og der er meget, som ikke kan høres på optagelsen. Et centralt problem er, at sigtede ikke taler spansk på en måde, der er let at forstå for tolken (eller for os, da vi udskrev forhøret). Det er meget svært at vise med ortografi, hvor vanskeligt det var at forstå. Tolken bekræftede senere, da vi sammen hørte denne optagelse, at den sigtedes udtale afveg fra flere forskellige former for (mere eller mindre) standard-spansk. Sigtede anvender desuden afvigende tempus-former, for eksempel bruger han en blanding af præsens og præteritum, hvor vi kunne forvente perfektum, der byttes rundt på grammatisk person, og der mangler markering af tillægsform.

Hvad kan tolken gøre i sådan en situation? Det er meningen, at gengivelserne skal være så tæt som muligt på, hvad den sigtede siger, men i netop dette tilfælde ville det skabe nonsens. Vi kan se, at tolken ikke gengiver de steder, hvor sigtede starter forfra, og de fleste små påhæng som ”du ved” og ”jeg sværger” er også udeladt. Det er helt almindelig praksis

blandt tolke. En direkte gengivelse vil uden tvivl gøre det svært for retten at forstå, og det vil også lyde akavet i sammenhængen. Tolken oversætter til standarddansk, han gør det sammenhængende og grammatisk afstemt. Tolken svarer i sin gengivelse ligeledes direkte på anklagerens spørgsmål.

Sammenfattende vælger tolken at bruge en anden stil end den sigtede, og derfor bliver hans version relativt tilgængelig for de dansktalende juridiske deltagere. Han gør det, man kalder *standardisering* eller *normalisering* af sigtedes bidrag. Vi kan sige, at tolkens gengivelser bliver et selvstændigt bidrag, tilpasset rettens kontekst, men langt fra sigtedes egne ord. Tolken er dog meget erfaren og påpegede i øvrigt selv under tolkningen, at det har været en meget vanskelig opgave at oversætte for sigtede. Det er tydeligt, at tolken gør sit bedste, men om han kan - eller skal - tolke mere præcist og nøjagtigt her, og hvad han så gør, hvis dette ikke kan lade sig gøre, er en diskussion værd.

KONKLUSION

NÅR TOLKEN TILPASSER DEN SIGTEDES UDSAGN

1. Sprog tales på mange måder, og ’spansk’ er ikke bare ’spansk’.
2. Tolke gør deres bedste for at forstå, hvad de ikke-dansktalende siger, også på trods af den sproglige variation, de møder.
3. Når sigtede er svær at forstå, normaliserer tolken sigtedes udsagn, og det har to konsekvenser:
 - Det bliver lettere for retten at forstå, hvad der bliver sagt.
 - Det sproglige bidrag, retten får adgang til, er relativt langt fra det, som sigtede/tiltalte selv kommer med.

Det er vigtigt for os at understrege, at tolkens arbejde ofte bliver voldsomt simplificeret i fx officielle retningslinjer. Dette kan stå i vejen for en diskussion af, hvad god tolkning indebærer. Vi ser i stort set alle retsmøder, at tolken modificerer, forkorter, udvider, kontekstualiserer og normaliserer både sigtedes og de retlige aktørers udsagn. I mange tilfælde udgør dette subtile arbejde nok noget, man også bør anse for ’god’ tolkning.

Resultater af spørgeskema udsendt til retstolke

I maj 2022 gennemførte projekt INTERPRETING en digital spørgeskemaundersøgelse blandt tolke i Danmark. Formålet med undersøgelsen var at få indblik i tolkenes sproglige og uddannelsesmæssige baggrunde samt deres erfaringer med at tolke for danske myndigheder. Spørgeskemaet blev distribueret igennem Tolkeforeningen 1993, Tolkesamfundet og sociale medier. Vi præsenterer her et kort sammendrag af resultaterne.

I alt 120 tolke deltog i undersøgelsen, som svarer til godt 10% af tolkene på Rigspolitiets midlertidige tolkefortegnelse (pt. 1315 tolke). Af dem var 57 opvokset i Danmark, og 63 i udlandet. Af dem havde 61 forældre der ikke talte dansk. En stor del af de tolke, der er opvokset i Danmark, tolker primært i engelsk (22), og en mindre del tolker i hhv. spansk (8), tysk (6), fransk (4) og russisk (4). De største tolkesprog blandt de tolke, som ikke er opvokset i Danmark, er arabisk (13), russisk (13), polsk (7) og rumænsk (6). Der blev i alt angivet 41 forskellige tolkesprog.

Lidt under halvdelen af de tolke, som ikke er opvokset i Danmark (21), tolker i flere sprog (ud over dansk). De typiske sprogkombinationer er:

- arabisk & kurdisk/tyrkisk/engelsk eller somali
- farsi & dari/pashto eller tajiki
- russisk & armensk/ukrainsk eller georgisk
- serbisk & bosnisk/kroatisk eller montenegrisk
- polsk & russisk/serbisk eller kroatisk

I gennemsnit arbejder en tolk 17 timer om ugen, men mere end 50% bruger mellem 20 og 50 timer om ugen på at tolke. De primære tolkeområder er retstolkning, tolkning for politiet og udlændingestyrelsen.

59% af alle respondenter har anden beskæftigelse ved siden af tolkearbejdet, fx undervisning på videregående uddannelser, oversættelse for internationale bureauer samt ansættelser på kontorer, hospitaler, restauranter og i servicebranchen.

Hvad angår sproglige kompetencer, svarer de tolke, som er opvokset i Danmark, at de har tilegnet sig sprogene igennem uddannelse, ophold i udlandet og i mindre grad fra sprog, de er opvokset med. Tolke, der er opvokset i udlandet, svarer derimod ikke overraskende, at deres sproglige kompetencer stammer fra de sprog, de er opvokset med, og i mindre grad fra uddannelse og ophold i udlandet.

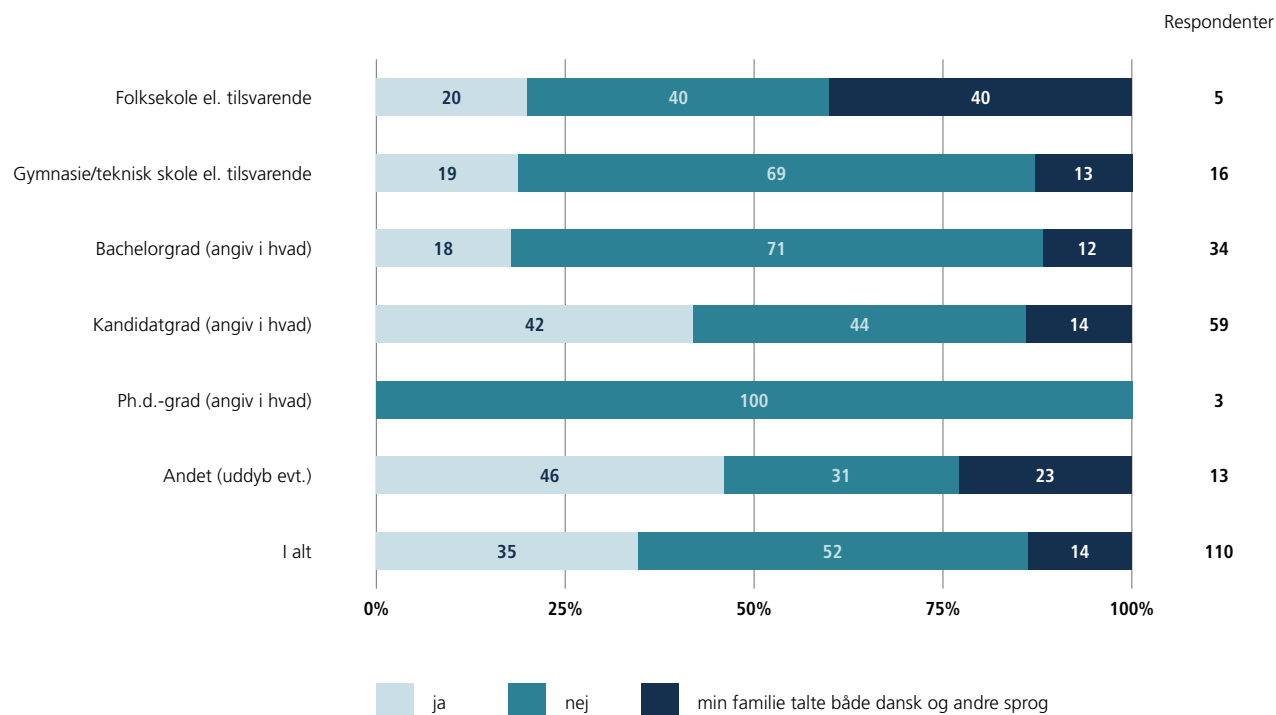
Størstedelen af alle respondenter (74) svarer, at de har modtaget målrettet undervisning i tolkning, men deres svar varierer meget – nogle peger på korte workshops om tolkeetik, mens andre henviser til videregående uddannelser i fx konferencetolkning.

Resultaterne, som vedrører tolkenes uddannelsesmæssige baggrund, viser, at de tolke, som ikke er opvokset i en dansktalende familie, typisk har samme uddannelsesniveau som tolke, der er opvokset blandt dansktalende forældre. Der er ingen signifikante forskelle mellem de forskellige grupper tolke (se Diagram 1) på hverken bachelor eller kandidatniveau. Som en lille kuriositet har tre tolke, opvokset med andre sprog end dansk, en ph.d.-grad, mens ingen af tolkene fra dansktalende familier har det. Der er dog forskel i typen af de videregående uddannelser. Mens tolke med dansksproglig baggrund enten har en sproglig kandidatgrad eller en translatøruddannelse, har tolke med ikke-dansksproglig baggrund ikke i samme grad en sproglig kandidatuddannelse, og kun tre af dem har en translatøreksamen. Der er imidlertid flere tolke med ikke-dansksproglig baggrund, som har en sproglig bachelor end tolke med dansksproglig baggrund.

Diagram 1. Tolkene sproglige opvækst sammenholdt med deres uddannelse

Er du opvokset i en dansktalende familie?

Krydset med: Hvad er den højeste uddannelse, du har gennemført?

Vi finder disse resultater interessante, især hvis vi sammenholder dem med Rigsrevisionens rapport (2018), hvor der står, at ca. 77 % af de 2944 tolke på den daværende Rigspoliti-tolkeliste var ”modersmålstolke” uden dokumenterede kompetencer på fremmedsproget. På trods af at vores spørgeskemaundersøgelse baserer sig på svar fra et mindre antal respondenter (120), får vi slet ikke samme skævhed i uddannelsesniveaut blandt tolke opvokset i hhv. Danmark og i udlandet. Det kan selvfølgelig skyldes, at de tolke, der ikke har en uddannelse, i højere grad ikke har besvaret vores undersøgelse. Det kan vi ikke vide.

En sidste indsigt på baggrund af spørgeskemaet handler om tolkenes anbefalinger til myndigheder. Vi fik 71 åbne kommentarer, som kan opdeles i to typer anbefalinger: 1) Tolkene ønsker etablering af uddannelse, certificering, test og træning, og 2) Tolkene mener, at der er behov for større samfundsanerkendelse af tolkeprofessionen i Danmark. På tværs af sproglige baggrunde har respondenterne altså nogle ønsker og håb. De synes ikke, at myndighederne tager tolkeprofessionen alvorligt, og de ønsker ikke kun anerkendelse, men også professionalisering igennem uddannelse.

6. REFERENCER

Refererede rapporter, guidelines og lign.

Christensen, T.P. & B. Martinsen (2012). *Retstolkens rolle: En spørgeskemaundersøgelse blandt danske domstolsjurister om deres forventninger til og oplevelser med retstolke*. Aarhus: Aarhus Universitet.
https://tolkelisten.dk/onewebmedia/Forskningsrapport_Retstolkens_rolle_AAU_230112.pdf

Graversen, Jacobsen & Jappe (2015). *Tolkning i den offentlige sektor Den aktuelle tolkesituation Afrapportering af spørgeskemaundersøgelse blandt tolkebrugere i den offentlige sektor*. Translatørforeningens tolkeudvalg.
<https://tolkelisten.dk/onewebmedia/Tolkning-i-den-offentlige-sektor.pdf>

Institut for Menneskerettigheder (2015). *Tolkning i Retsvæsenet*. København: Institut for Menneskerettigheder.
https://menneskeret.dk/files/media/dokumenter/udgivelser/ligebehandling_2015/tolkning_retsvaesenet_2015.pdf

Domstolsstyrelsen (2006). *Vejledning om tolkning i retten* (ikke tilgængelig online)

Rigsrevisionen (2018). Rigsrevisionens beretning om myndighedernes brug af tolkeydelser - afgivet til Folketinget med Statsrevisorernes bemærkninger.
<https://rigsrevisionen.dk/Media/3/F/sr1217.pdf>

Tolkesamfundet (2019). *Dokumentation af tolkning i Dommervagten i København under „Rammeaftale om fremmedsprogstolkning“ med ikrafttræden den 1. april 2019*. København: Tolkesamfundet.
https://tolkelisten.dk/onewebmedia/190811_DV-beretninger%20apr.-jun.%202019_Sammenstillet%20af%20Tolkesamfundet.pdf

Justitsministeriet, Rigspolitiet, Kriminalforsorgen, Domstolsstyrelsen, Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet, Udlændingestyrelsen og Flygtningenævnets Sekretariat (2015). *Tolkehåndbogen*.
<https://politi.dk/-/media/mediefiler/landsdaekende-dokumenter/tolke/tolkehaandbog.pdf>

Akademiske referencer

Angermeyer, P.S. (2021). Beyond translation equivalence: Advocating pragmatic equality before the law. *Journal of Pragmatics* 174: 157-67.

Christensen, T.P. (2010). Judges' deviations from norm-based direct speech in court. I M. Schlesinger & F. Pöchhacker (red.), *Doing Justice to Court Interpreting*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 163-191.

Conley, J. M., O'Barr, W. M., & Lind, E. A. (1978). The power of language: Presentational style in the courtroom, *Duke Law Journal*, Vol. 1978, No. 6 (Jan., 1979), pp. 1375-1399

Hale, S. (2002). How faithfully do court interpreters render the style of non-English speaking witnesses' testimonies? A data-based study of Spanish—English bilingual proceedings. *Discourse Studies*, 4(1), 25-47.

Jacobsen, B. (2010). Interactional pragmatics and court interpreting. An analysis of face. I M. Schlesinger & F. Pöchhacker (red.), *Doing Justice to Court Interpreting*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 193-222.

Udvalgte centrale akademiske referencer til sociolingvistisk forskning i retstolkning

Angelelli, C.V. (2004). *Revisiting the interpreter's role. A Study of conference, court, and medical interpreters in Canada, Mexico, and the United States*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin

Angermeyer, Philipp S. (2015). *Speak English or What: Codeswitching and Interpreter Use in New York City Courts*. Oxford: Oxford University Press.

Berk-Seligson, S. (2009). *Coerced confessions: The discourse of bilingual police interrogations*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

Berk-Seligson, S. (1990). *The Bilingual Courtroom: Court Interpreters in the Judicial Process*. Chicago: The University of Chicago Press.

Hale, S. B. (2004). *The discourse of court interpreting: Discourse practices of the law, the witness, and the interpreter*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Jacobsen, B. (2012). *Community Interpreting in Denmark: Training programmes and tests, or lack of the same*. Aarhus University. Retrieved from https://pure.au.dk/ws/files/45910726/Community_interpreting_in_Denmark.pdf

Maryns, Katrijn (2006). *The Asylum Speaker*. London, New York: Encounters, Routledge.

Pöchhacker, F. (2016). *Introducing Interpreting studies*. 2nd edition, Abingdon, New York: Routledge.

Wadensjö, C. (1998). *Interpreting as Interaction*. Harlow: Addison Wesley Longman.

I kan finde INTERPRETINGS forskningspublikationer via www.interpreting.ku.dk

KØBENHAVNS UNIVERSITET

DANMARKS FRIE
FORSKNINGSFOND